

Demografska povijest Rijeke prema podacima u matičnim knjigama umrlih (1777.-1806.)

Festini, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:415774>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

KARLO FESTINI
DEMOGRAFSKA POVIJEST RIJEKE PREMA
PODACIMA U MATIČNIM KNJIGAMA UMRLIH (1777. - 1806.)

Diplomski rad

Rijeka, 2022.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za povijest

Karlo Festini
Demografska povijest Rijeke prema
podacima u matičnim knjigama umrlih (1777. - 1806.)
Diplomski rad

Matični broj: 0009080596

Diplomski studiji: Engleski jezik i književnost / Povijest i interpretacija baštine

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Rijeka, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Povijesni kontekst grada	7
3. Matične knjige	11
3.1 Matična knjiga umrlih 1766.-1815.	13
3.2. Matična knjiga umrlih 1789.-1807.	13
4. Smrt.....	15
4.1. Godišnja raspodjela umrlih	15
4.2. Sezonska raspodjela umrlih	19
4.3. Spolna i dobna struktura umrlih.....	23
5. Zaključak.....	28
6. Izvori i literatura	29
6.1. Izvori	29
6.2. Literatura.....	29
7. Sažetak	30
8. Summary	31

1. Uvod

Ovaj diplomski rad posvećen je istraživanju demografskih trendova u Rijeci tijekom razdoblja 1777. - 1806. godine prema podacima iz matičnih knjiga umrlih za ovo razdoblje i prostor. Pojedini ciljevi rada su tradicionalna razmatranja povijesne demografije umrle populacije, a to su godišnja i sezonska raspodjela umrlih te njihova spolna i dobna struktura. Za razliku od dijela povijesnodemografskih istraživanja, u radu se neće razmatrati uzroci smrti zbog jednostavnog razloga što su pojedini uzroci veoma rijetko navedeni i to tek od 1789. godine, a velika većina tih stavki smrt objašnjava samo kao „iznenadnu“ te smatram da izolacija takve pod teme ne bi donijela željenog ploda, no u isto vrijeme ostavljam tu mogućnost za buduća istraživanja.

Razdoblje koje se razmatra izabrano je iz višestrukih razloga. Skupni razlog bi bio koincidencija niza činjenica koje objedinjuju ovaj tridesestogodišnji raspon. Početna godina (1777.) odabrana je, među ostalim, zbog godine kada imamo konkretan broj stanovnika grada¹ pa se smatralo da može poslužiti kao povoljna odskočna daska za istraživanje stanovništva tog doba. Međutim, glavni razlog je sam razvoj grada koji u drugoj polovici 18. stoljeća doživljava ogromne promjene, one infrastrukturne i ekspanzionističke, kao i demografske, što zbog promjene životne okoline i gospodarskog orijentiranja grada, a što zbog pridošlica privučenih rastućom ekonomijom grada. Pod rastućom ekonomijom se naravno podrazumijevaju planovi za grad od strane najviših vlasti, počevši s proglašavanjem slobodne luke na početku stoljeća pa kasnijom izgradnjom prometnica, gospodarskim planovima i osnivanjem rafinerije šećera koja je stanovništvu služila kao važan izvor radnih mjesta. Daljnja koincidencija proizlazi iz činjenice da je uzeto razdoblje od trideset godina kako je i inače uobičajeni (minimalni) raspon u povijesnodemografskim istraživanjima ovoga tipa, što bi nas ionako smjestilo u 1806. godinu, a preklapa se s dolaskom velikih promjena. Vjerojatno najveća promjena o kojoj govorim je dolazak francuskih vlasti u grad, odnosno njihova prisutnost tijekom godina s početka 19. stoljeća što je kulminiralo Ilirskim provincijama, a posljedično i francuskom Rijekom 1809. godine. Druga stvar koja se u završnom razdoblju mora uzeti u obzir, a koja možda ne bi izgledala kao toliko važna na prvi pogled, je smrt Antuna Gnamba, no upravo on je osoba koja je zadužila grad za neke od najprominentnijih elemenata njegove promjene tijekom druge polovice 18. stoljeća, a posao arhitekta je u gradu obavljao sve do svoje smrti,

---

¹ Vladimir Stipetić i Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske* (Zagreb - Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004), 160.

upravo 1806. godine.² Tako smatram da je sretna slučajnost tridesetogodišnje tradicije istraživanja u povijesnoj demografiji ugodno ugnijezdila važne promjene koje su obilježile grad dugo nakon što su se zbile.

Korištene su dvije matične knjige umrlih, ona iz razdoblja 1766.-1815. i iz 1789.-1807. Knjige umrlih se redovno bilježe i očuvane su od 1702. godine za razliku od matičnih knjiga krštenih i vjenčanih čije podatke imamo s kraja 16. stoljeća. Više o matičnim knjigama će biti objašnjeno u zasebnom poglavlju zbog opis različite naravi dva izvora. O koristi i problemima matica umrlih će također biti riječi u kasnijem dijelu, ali bih ovdje htio iskoristiti citat Miroslava Bertoše kao prikladan dio uvoda u povijesnodemografsko istraživanje:

„Matične su knjige najdramatičnija paradigma kršćanske Europe od srednjeg vijeka do danas, fascinantna dokumentacija o čovjeku razapetom između rođenja i smrti u uvijek iznova ponavljanim ciklusima života novih i novih naraštaja.“³

Korištena literatura bi se mogla svrstati u nekoliko kategorija: literatura koja je za ulogu imala pomoći s povijesnodemografske strane poput knjige Vladimira Stipetića i Nenada Vekarića ili knjiga Dubravke Božić Bogović na koje sam se ugledao u formi i izrađivanju potrebnih tabličnih prikaza i izračuna, literatura koja je poslužila kao povijesni i društveni kontekst poput Povijesti Rijeke i knjige Igora Žica te naposljetku knjiga Nevena Budaka koja pruža širi kontekst hrvatskih zemalja i dinamike s vlastima. Što se tiče istraženosti povijesnodemografskih tema Rijeke, postoji nekoliko autora koji su se doticali nekadašnjeg stanovništva grada,⁴ no nijedna se ne tiče rada sličnog ovome, već su to slučajevi općenito o matičnim knjigama⁵ ili popisa vrste imovine,⁶ dok je knjiga o stanovništvu o kojoj Stipetić i Vekarić govore zastarjela i nedostupna.⁷ Iako određene dijelove Hrvatske uredno pokrivaju demografski historičari, iz nekog nepoznatog razloga ovakva tematika za Rijeku ostaje neistražena, čime objašnjavam i eventualni manjak literature, a nadam se kako će ovaj rad uspjeti pridonijeti povijesnodemografskom istraživanju riječkog podneblja i potaknuti na daljnje napore ka tom cilju.

---

² Danilo Klen, gl. ur., *Povijest Rijeke* (Rijeka: Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, 1988), 153.

³ Miroslav Bertoša, „Demografija predindustrijske Europe. Od statističke analize do 'zlokobnih tajni,“ *Izazovi povijesnog zanata: Lokalna povijest i sveopći modeli*, Zagreb, 2002, 336.

⁴ Stipetić i Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, 160.

⁵ Albino Senčić, „Riječke matične knjige.“ *Sveti Vid*, Rijeka, 5, 2000, 67-83.

⁶ Darinko Munić, „Riječki vinogradi 1775. godine.“ *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 29, 1987, 235-272.

⁷ Rudolf Strohal, „Iz stare Rijeke.“ *Zbornik za narodni život i običaje*, JAZU, 20/2, 1915, 294-301.

Korištenjem računalnih programa iz paketa Microsoft Office napravljena je kvantitativna statistička analiza prema podacima transkribiranim iz matičnih knjiga te su opisnom metodom podaci narativnim putem predloženi u, nadam se, razumljivom obliku te interpretirani u skladu s povijesnim kontekstom i uobičajenim povijesnim konstantama koje su morale nekadašnja društva poput bolesti, higijenskih uvjeta i klimatskih promjena, između ostalog.

Rad se sastoji od početnih poglavlja u kojem će se iznijeti detalji prednosti i nedostataka matičnih knjiga, posebnosti pojedinih korištenih izvora s njihovim karakteristikama poput jezika, stila vođenja i rubrikama, nakon čega slijedi kratki povijesni pregled grada potreban za ovo razdoblje s nekim ključnim događajima koji su potrebni za shvaćanje konteksta iza podataka koji se u glavnom dijelu rada nude. Potom će se predstaviti dobiveni podaci te izračuni i analize istih u vidu godišnjih raspodjela umrlih, sezonskih raspodjela umrlih te spolnih i dobnih raspodjela preminulog stanovništva. Naposljetku čekaju tradicionalna poglavlja ovakvih radova pod nazivima zaključak, popis izvora i literature, sažetak te sažetak na engleskom jeziku.

2. Povijesni kontekst grada

Rijeka jako puno duguje upravo 18. stoljeću. Iako, kao i mnoga druga hrvatska mjesta, grad ima burnu i bogatu povijest, nekako se čini kao da *prava* riječka povijest počinje u vrijeme vladavine Karla VI. (tituliran kao ugarsko-hrvatski kralj Karlo III.), odnosno Marije Terezije. Ovo se, naravno, ne bi trebalo uzeti kao pejorativna izjava. Jednostavno se radi o ogromnom napretku grada u vidu gospodarstva, gradnje, širenja van gradskih zidina, a onda i ono važnije za krupniju (državnu) scenu, dobivanje titule slobodne luke, industrijskog napretka, izgradnje prometnica te šireg geopolitičkog značaja. K tome, ne treba zamjeriti duši što Rijeku iz konteksta Tarsatice skokom stavlja u kontekst s tvornicom šećera i Harterom.

Od početka stoljeća Rijeka dolazi u fokus glavešina diljem habsburškog teritorija te periodično oscilira po ljestvici austrijskog, ugarskog ili hrvatskog prioriteta. Ozbiljni planovi o razvoju grada kreću s titulom slobodne luke 1719. godine, dok nedugo zatim slijedi i početak gradnje ceste Karoline 1727., a ne može se ni izbjeći činjenica da je Karlo bio prvi član habsburške vladarske dinastije koji je posjetio hrvatske zemlje i to je posjetio upravo Rijeku.⁸ Može se zamisliti koliko su takve odluke pridonijele gospodarskom jačanju grada, no osim što je to značilo važniju geografsku poziciju, što zbog kopnenog, a što zbog pomorskog prometa, otvorilo je i prostora za radna mjesta. To je pogotovo istinito za otvaranje tvornice šećera 1750. godine što je vidljivo po samom broju ljudi koji su u matičnim knjigama navedeni kao radnici rafinerije, a čiji značaj i dan danas biva konstantno naglašavan od strane povjesničara Rijeke i muzeoloških eksperata. Osim šećera, u gradu su bile prisutne i razne druge manufakture čiji su se proizvodi dakako izvozili diljem monarhije pa i šire.⁹

Međutim, unatoč naizgled veoma povoljnom napretku grada, čini se da ekonomska situacija još uvijek nije bila na željenoj razini sa stajališta glave države.¹⁰ U skladu s tim, nasljednik trona i sin carice, Josip II. putuje u grad 1775. godine pri čemu izvještava o groznom stanju u primorskom prostoru: lošem stanju trgovine, neprohodnim cestama i depopulaciji.¹¹ Posljedično predlaže novu teritorijalnu raspodjelu pri čemu su se dvije važne luke, Trst i Rijeka, trebale podijeliti između Austrije i Ugarske.¹² Upravno-teritorijalna preraspodjela se i dogodila naredne godine kada Rijeka izlazi iz dotadašnjeg takozvanog Austrijskog primorja i

---

⁸ Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam International, 2007), 36.

⁹ *Povijest Rijeke*, 142-143.

¹⁰ Igor Žic, *Kratka povijest Grada Rijeke* (Rijeka: Adamić, 2006), 54.

¹¹ Budak, *Hrvatska i Slavonija*, 41-42.

¹² Žic, *Kratka povijest*, 54.

ulazi u sastav novoosnovane Severinske županije zbog čega grad nakon dugo vremena uživanja autonomnog položaja ovisi o odlukama Hrvatskog kraljevskog vijeća osim po pitanjima trgovine.¹³ No ipak je Rijeka poznata po geopolitičkim prepirkama pa tako ni ovaj slučaj nije izuzetak. Štoviše, ovo razdoblje je označilo čak i mogući početak mnogih budućih diskusija o pripadnosti grada. Naime, poprilično jasno rješenje od 14. veljače 1776. kojim Rijeka pripada kraljevini Hrvatskoj kraljica potvrđuje dokumentom 23. travnja 1779. godine gdje veoma nespretno ustvrđuje:

„Neka se grad Rijeka s kotarom i nadalje smatra kao odijeljeno i svetoj kruni kraljevine Ugarske pridruženo tijelo, pa da se ni na koji način ne miješa s drugim bakarskim kotarom koji je uvijek spadao Hrvatskoj.“¹⁴

Nije teško primijetiti zašto je ovakva formulacija problematična ako se kontekstu pridruže kasnije svađe između ugarskih i hrvatskih glava. Što je habsburška kraljica htjela reći i jesu li njene riječi značile apsolutno izuzimanje Rijeke od Hrvatske, odnosno nerazdvojitost Rijeke i Ugarske, nikada nećemo saznati, što naravno nije spriječilo (i ne spriječava) glave da se sukobe. No sama županija nije bila dugog vijeka pa je već polovicom sljedećeg desetljeća bila ukinuta u korist nastanka Ugarskog primorja kojeg su uz riječki činili još i bakarski i vinodolski okrug.¹⁵

Odmaknimo se sada od širih granica riječkog teritorija pa se skoncentrirajmo na limitacije samog grada. Zidine grada su do 18. stoljeća praktički činile i njegovu cjelinu, odnosno prostor današnjeg starog grada, što ne ostavlja puno prostora graditeljskom napretku, a vidljivo je i iz ovog citata upućenog kralju Karlu VI. 1709. godine:

„... jer taj bijedni grad nema ništa drugo lijepo, dobro i korisno, nego ono malo ravnice do Rječine i neće imati više otvorenog zraka, gdje sušiti vunu, rastezati mreže i tkanine, ni pogleda na morsku obalu...“¹⁶

No sa spomenutim gospodarskim napretkom s početka stoljeća došlo je i vrijeme za širenje gradskih granica. Osim sporadičnih gradnji van zidina za različite potrebe, prava ekspanzija počinje s planovima za Civitas novu polovicom stoljeća te raznim graditeljskim pothvatima pri kraju stoljeća. U ovom razdoblju se počinje formirati izgled današnjeg Korza,

---

¹³ *Povijest Rijeke*, 149.

¹⁴ Isto, 150.

¹⁵ Isto, 151.

¹⁶ Isto, 153.

stambene zgrade i ostali elementi urbane infrastrukture povezuju prostor do današnjeg gradskog kolodvora gdje su se nalazile važne ustanove Lazareta i rafinerije šećera. Pri ovom poduhvatu je uvelike pomogao dolazak arhitekta Antuna Gnamba u grad 1773. godine koji je svojim radom zadužio građane u vidu stare Guvernerove palače i kupole gradske ure te poznate kuće obitelji Adamić na Fiumari, među ostalim,¹⁷ a vjerno je radio za izgled grada do svoje smrti.¹⁸ Ovakvi poduhvati možda najbolje prikazuju važnost ovog razdoblja za napredak grada i njegov položaj u širem planu. Od primjedbe Karlu VI. 1709. o bijednom gradu i posjeta Josipa II. 1775. pri čemu se izvještava o groznom stanju grada do impozantnih građevina i revitalizacije većeg životnog i radnog prostora.

Sada bi bilo vrijeme da se okrenemo i vječito žvakanoj temi koja visi na ustima svake laičke glave koja i pomisli na temu povijesti – rat. Uzimajući u obzir koliki dio povijesti Habsburga čine različiti ratovi, napose oni s Osmanlijama, jednostavno ih je nemoguće zaobići. Jedna takva epizoda se treba spomenuti: ona kada se, tada već kralj, Josip II. odlučio još jednom sukobiti s istočnim susjedima 1787. godine. No, osim standardnih pretpostavki o utjecaju rata na zemlje kraljevstva, ova epizoda je važnija zbog toga što je bio primoran odustati od većine svojih reformi. Naime, kako bi okupio dovoljno jaku vojsku i sakupio sve ratne potrebitosti, kralj se morao okrenuti plemstvu – plemstvu koje nije bilo skloni njegovim dotadašnjim vladarskim odlukama.¹⁹ Vjerojatno nije potrebno spomenuti kako su Marija Terezija i Josip II. poznati po svojim reformama, no možda bi bilo povoljno spomenuti da se reforme Marije Terezije uglavnom nisu odnosile na područje pod ugarskom kontrolom, dok se Josip II. nije sasvim držao takvih limitacija.²⁰ K tome i ukidanje njegovih reformi znači ponovno jačanje utjecaja ugarske vlastele u raznim segmentima života diljem hrvatskih zemalja.

U svakom slučaju sam rat s Osmanlijama (1787. - 1791.) vjerojatno nije imao dublje direktne posljedice na život u Rijeci, no za to je koristio novi veliki događaj na globalnoj sceni pod nazivom Francuska revolucija. Kako bi bilo i za očekivati od svake velike ličnosti tadašnje Europe, kralju Franji I. se nije svidio niz događaja na zapadu kontinenta te se uskoro postavio kao ljuti protivnik Francuske. Iako u sukobima od početka desetljeća, do panike u gradu dolazi nakon početka rata na području Italije 1796. godine. Sama blizina sukoba prirodno je morala uzrokovati nesigurnost među narodom, dok su strahovi vlasti od napredovanja Napoleonove vojske vidljivi u tome što je tršćanski arhiv poslan u Rijeku, odakle je ubrzo prosljeđen

---

¹⁷ Žic, *Kratka povijest*, 55-56.

¹⁸ *Povijest Rijeke*, 153.

¹⁹ Budak, *Hrvatska i Slavonija*, 43-44.

²⁰ Isto, 42-43.

Bjelovaru,²¹ a u grad je postavljeno oko dvadeset topova i pozicionarano 130 vojno spremnih ljudi. Vojače se i vojnici iz grada, a uz ostale brojke, na području istarskog i riječkog okruga našlo se i 1355 pušaka. O panici svjedoče i potražnje grada prema višim vlastima pojačanja i naoružanja.²² Naposljetku su se austrijski porazi dovoljno nanizali da Francuzi dosegnu i ove obale Jadrana pa su se u gradu našli 4. travnja te ostali pet dana. Iako o pritužbama o velikoj počinjenoj šteti ne idu u prilog kasnije evidencije, navodne priče o ovoj epizodi definitivno govore o nezadovoljstvu građana ovom epizodom.²³ No ovo nije bio posljednji susret Riječana s vojnim snagama zapadne Europe. Tijekom napoleonskih ratova, dogodilo se mnogo puta da vojska prolazi kroz grad ili ostaje u njemu određeno vrijeme, a od toga su nekoliko puta u pitanju opet bili francuski vojnici. Kako je poznato, cijelo teritorijalno pitanje je spalo na naziv Ilirskih provincija od 1809. godine čime je Rijeka potpala pod francusku upravu na čelu s Napoleonom.

Svakako na kraju valja spomenuti da unatoč panici i vojnama u blizini grada ili prisutnosti vojnika riječki trgovci ne posustaju. Štoviše, poneki trgovci, kako je slučaj u svakom ratu, i profitiraju od cijele alarmantne situacije potaknuti potrebama za vojnom opskrbom. S druge strane, isto vrijedi i za geopolitičke prepirke i uvijek prisutno pitanje „čija je Rijeka?“ koje se provodilo na saborima čak i za vrijeme francusko-austrijskih previranja.²⁴

---

²¹ Žic, *Kratka povijest*, 59.

²² *Povijest Rijeke*, 161.

²³ Isto, 163.

²⁴ Isto, 163-164.

3. Matične knjige

Za istraživanje tema povijesne demografije matične knjige kao izvor su neizostavni element, a isto vrijedi i za srodne istraživačke sfere poput šireg pojma povijesti svakodnevice, no podaci koje nude ovi izvori i posljedični zaključci nerijetko mogu poslužiti za istraživanje povijesnih problema u najširem smislu. Iako se može shvatiti kao hrabra izjava, treba se uzeti u obzir temeljno značenje riječi povijest. Povijest kao znanost proučava povijest, a tko su činioци povijesti doli ljudska populacija? Prošlo je vrijeme sagledavanja povijesti „odozgora.“ Dakako da su viši slojevi društva nedjeljiv element proučavanja povijesti, ali puk je taj na kojem se posljedice visoke uprave očituju, onaj najmnogobrojniji socijalni element i dakle najbolji subjekt za provjeru kvalitete života vremena, kao i društvenih detalja života izvan palača.

No matične knjige kao izvor su daleko od savršenstva. Sistematizirano vođenje matičnih knjiga od strane Katoličke Crkve počinje odlukama Tridentskog koncila (1545. - 1563.), no i tada su propisane samo matične knjige rođenih i vjenčanih. Tek s Rimskim obrednikom od 1614. na snagu stupaju odredbe vođenja i knjiga koje se odnose na pokojne stanovnike.²⁵ U ovom razdoblju pa sve do 1780-ih godina su se knjige na austro-ugarskom području vodile narativnom tehnikom. Kratkim pasusima su se davale osnovne informacije o preminuloj osobi za koje je župnik smatrao da su važne. To je uključivalo ime i prezime pokojnika, ukopno mjesto, dob preminuloga i datum ukopa. Ovisno o župi i župniku, dodatne informacije koje se mogu naći u matičnim knjigama su bračni status i bračni partner preminuloga, radno mjesto, društveni status, razlog smrti, a u slučaju djeteta su se davale i informacije o roditeljima, dok se nerijetko znalo naglašavati i nezakonitost nekog djeteta. Godine 1784. kralj Josip II. uvodi obvezu vođenja matičnim knjigama tabularnom metodom što je nadalje sistematiziralo i birokratiziralo proces. Dok je ovaj čin značio bolje vodstvo za župnike koji bi inače izbjegavali moguće bitne podatke, također se može smatrati i da je ograničilo količinu informacija koje bi pojedini župnik u suprotnome možda bio spreman pružiti. No treba uzeti u obzir činjenicu da iako je ovaj čin trebao olakšati i voditi župnika tijekom upisa podataka, često takvi podaci jednostavno nisu ni bili dostupni pa su tako i izostavljeni.

---

²⁵ Dubravka Božić Bogović i Eldina Lovuš, *Stanovništvo reformirane vjeroispovjesti u južnoj Baranji 1750.-1850.* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019), 19-20.

Nastavljajući na nesavršenost podataka u matičnim knjigama, mnogo je problema na koje istražitelj nailazi tijekom obrade. Navedeni ljudski element je itekako ogroman faktor koji se ne smije izostaviti: od nenamjernih propusta tijekom upisa, pogrešno napisanih imena, datuma i drugih stavki pa do naravne pretpostavke o nepravilnom obavljanju posla. Ovo uključuje pretpostavke poput unošenja više podataka odjednom bez obzira na datum njihova nastanka (npr. uvođenje podataka vrijednih nekoliko tjedana odjednom na kraju mjeseca), naknadnog uvođenja podataka za koje je župnik zaboravio određene podatke, a u tom slučaju možda i nadoknadio izmaštanim verzijama ili na kraju krajeva, uobičajenim starim laganjem iz nama nepoznatog razloga. Uz to nam matične knjige dakako ne mogu pružiti konkretne prikaze nekadašnjeg stanja na određenom prostoru i u određenom vremenu jer često ni ne uključuju cijelo stanovništvo – npr. moguće je bilo da su se knjige vodile samo za katoličku populaciju. Ktome, neki podaci koji jesu bili elementi određene matične knjige se nisu vodili za žensku populaciju poput njihovog radnog statusa, naravno zahvaljujući patrijarhalnom društvu. Kao šećer na kraju, treba uzeti u obzir i situacije gdje ljudi jednostavno nisu prijavili djelomične informacije ili smrt sveukupno. Od nepoželjnih informacija poput izvanbračnih veza i preljubništva do situacija koje su uključivale abortuse ili spriječavanje začeca putem raznih sredstava koja su onodobnim ljudima bila dostupna.²⁶ Osim toga, loše očuvanje knjiga, ratovi i prirodne nepogode poput poplava i potresa koji su razorili arhivsku građu, nametnici i razna oštećenja ili rudimentarna stvar poput nevođenja matičnih knjiga uopće ostavljaju velike rupe koje se povijesnodemografskom analizom ne mogu nadoknaditi.

Kako bi se ovaj rad ostvario koristile su se dva ovakva izvora:

1. Matična knjiga umrlih (1766.-1815.)²⁷
2. Matična knjiga umrlih (1789.-1807.)²⁸

Oba izvora se odnose na grad Rijeku i obje matične knjige su u poprilično dobrom stanju očuvanja uz očekivana oštećenja od vlage i s izbljedjelim dijelovima ili mrljama koje su ostavile tekst nečitkim. Knjige se vremenski međusobno poklapaju u razdoblju od 17 godina.

---

²⁶ Bertoša, „Demografija predindustrijske Europe,“ 320-322.

²⁷ HR-DARI-275, Rijeka, 476. U 1766. - 1815.

²⁸ HR-DARI-275, Rijeka, 477. U 1789. - 1807.

3.1 Matična knjiga umrlih 1766.-1815.

Matična knjiga je u cjelosti napisana narativnim oblikom i talijanskim jezikom uz korištenje latinskih kratica uvriježenih u pisanju ovakvih dokumenata. Podaci koji se u pravilu za pokojnika pružaju su:

- Dan, mjesec i godina ukopa
- Mjesto ukopa (groblje ili grobnica)
- Ime i prezime preminuloga
- Ime oca i majke
- Spol
- Dob u godinama, mjesecima, danima, satima ili opisnim načinom

Problem koji ova matična knjiga donosi je taj da su svi pokojnici u njoj djeca. Razlog za upis samo djece koja su u obrađenom razdoblju sva mlađa od 12 godina ostaje nepoznat. Nije nemoguće da su se vodile različite knjige ovisno o dobi preminuloga i da je ona knjiga koja je čuvala podatke o odraslim stanovnicima ostala izgubljena ili uništena u prošlosti, ali ta misterija se ovdje neće razmrsiti.

Zbog takve situacije, dodatne informacije koje se u knjigama pružaju umjesto radnog, bračnog i društvenog statusa pokojnika su sporadični podaci o društvenom statusu jednog ili oba roditelja (obično kao *nobili* ili *signori*), nezaklonosti djeteta, je li ikoji od roditelja pokojni.

3.2. Matična knjiga umrlih 1789.-1807.

Za razliku od prijašnje knjige, ova donosi podatke prikazane u tabularnom obliku i na latinskom jeziku što je u skladu s navedenim promjenama koje je uveo Josip II. Također, za vođenje evidencije su odgovorni kapucinski svećenici, a ovog puta su uključene osobe razne dobi.

Knjiga započinje s 1. studenim 1789. godine pa se tako po cjelovitim godinama ne preklapa u cjelosti sa starijim izvorom.

Osim nekih koje su već navedene, matica donosi i neke nove kategorije:

- Datum, mjesec i smrt preminuloga
- Ime i prezime preminuloga
- Dob u godinama, mjesecima i danima

- Religijsku opredjeljenost
- Mjesto ukopa
- Imena svećenika koji su odrađivali obrede
- Mjesto preminuloga

U nekim slučajevima je naveden i razlog smrti, ali se svaki svodi na jednostavnu formulaciju „iznenadne smrti,“ uz veoma rijetke drugačije slučajeve poput apopleksije. Zbog jako malog broja navedenih razloga beskorisno bi bilo pokušavati napraviti obradu te će se ovi podaci iz rada izostaviti.

U prvo vrijeme se vodila i evidencija o broju doma, no od toga se ubrzo odustalo, a i dok se toga držalo su unosi bili veoma sporadični.

Još jedna novost je povremeno evidentiranje rodno mjesto pokojnika ili inozemni status što se navodilo pod kategorijom imena i prezimena pokojnika. Na istom mjestu se počelo voditi računa o radnom statusu osobe što su najčešće bili seljaci, škrinjari, vojnici, mlinari, pekari, postolari, sitničari i svećenici, a u velikom broju i radnici tvornice šećera.

4. Smrt

4.1. Godišnja raspodjela umrlih

Tijekom obrađenih trideset godina umrlo je ukupno 4870 osoba, odnosno prosječno 162,33 ljudi godišnje. Pritom treba obratiti pažnju na to da je stvarni broj puno veći s obzirom na raspon od skoro 14 godina kojeg sačinjavaju isključivo djeca.

Tablica 1. Prosječan broj umrlih tijekom desetogodišnjih razdoblja 1777.-1806.

Razdoblje	Prosječan broj umrlih
1777.-1786.	98,00
1787.-1796.	167,40
1797.-1806.	221,60

Očigledna je razlika između prva dva desetljeća pri čemu je ogroman porast na strani kasnih 80-ih i polovice 90-ih godina što bi se dijelom moglo objasniti pomanjkanjem stavaka za godine prije 1790. čemu ide u prilog skok od 73% na prijelazu desetljeća, no može se uzeti u obzir činjenica da 1793. godina čini čak 21% smrti cjelokupnog desetogodišnjeg razdoblja, čak 351 smrt od 1674. Izuzmemo li tu godinu, ostale su uz određeni stupanj oscilacije poprilično regularne.

Tablica 2. Broj smrti tijekom desetogodišnjeg razdoblja 1787.-1796.

1787.	1788.	1789.	1790.	1791.	1792.	1793.	1794.	1795.	1796.
122	120	123	213	175	155	351	134	146	135

Skok od 1793. se dakle može objasniti iznenadnim porastom broja umrle djece koja su za matičnu knjigu koja obuhvaća cjelokupnu populaciju godinu ranije činili 53,85% ili 42 od ukupno 78, 1793. 77,09% ili 138 od ukupno 179 i 1794. 64,10% ili 50 od ukupno 78 smrti. Pridružimo li ovome i podatke o djeci iz matične knjige 1766.-1815. u kojoj stoji da su istih godina brojke umrle djece iznosile redom 77, 172 i 56, uvidjet ćemo da je nagla oscilacija očito uzrokovana mlađom preminulom populacijom dok se odraslo stanovništvo drži u razmjerno regularnom rasponu. Koji je razlog tome možemo nagađajući svesti na vjerojatne pojave dječjih bolesti koje su vječno harale kroz povijest. Također, kako je još uvijek bio slučaj u tom razdoblju, najveći udio smrti su činila djeca mlađa od četiri godine, posebice novorođenčad. Moguće je tako porast dovesti i u svezu s događajima 1793. godine i panike koja se širila

gradom,²⁹ a time i s potrebama koje idu uz vojačenje – prikupljanje sredstava, porezi i prioriteti bolnica. K tome kao prilog nadodajem spomen o 11 prijavljenih vojnika preminulih u vojnoj bolnici, dok bi pad brojki naredne godine mogao biti objašnjen smirenjem paničnog stanja. S druge strane, literatura ne spominje široko vojačenje po riječkom okrugu u ovo doba niti točan broj vojnika koji bi opterećivali riječke zdravstvene ustanove i resurse.

Tablica 3. Broj smrti tijekom desetogodišnjeg razdoblja 1797.-1806.

1797.	1798.	1799.	1800.	1801.	1802.	1803.	1804.	1805.	1806.
323	145	150	301	148	202	168	190	188	401

Slične nagle oscilacije su se dogodile i u narednom desetogodišnjem razdoblju, no ovoga puta još snažnije i češće. Ovoga puta razlozi vojačenja definitivno imaju jaču podlogu, dok su pretpostavke o mogućim smanjenjima higijenskih uvjeta uvijek prisutne. Opće povećanje brojki s drugog na treće desetoljetno razdoblje bi se moglo opravdati i povećanjem broja stanovnika kao i priljevom stranaca, najvećim brojem s područja današnje Italije.³⁰ Takav priljev je još jednom objašnjiv sagledavajući ratne prilike toga razdoblja i blizine ratišta zapadno od grada.³¹

Najviše dakako začuđuje enorman porast broja smrti s kraja razdoblja od 113,30%. Osim već navedenih mogućih razloga za takve poraste, dodatna mogućnost je kvalitetnije vođenje knjige za koje je vidljivo više detalja tijekom zadnje godine, napose u vidu odvojenog bilježenja datuma smrti i datuma ukopa, a zatim i bilježenje imena oba roditelja što do tada nije bio slučaj, već se bilježio samo muški roditelj. Još jednom je slučaj da 70,65% smrti za sveobuhvatnu matičnu knjigu, dok je tome pridružena brojka od 200 djece iz drugog izvora. Međutim, dok je slučaj povećanja kvalitete, odnosno detaljnosti istinit za jednu knjigu, podaci iz matične knjige 1766.-1815. pate od pomanjkanja informacija, iako je očita promjena u sustavu vođenja podataka.

²⁹ *Povijest Rijeke*, 161.

³⁰ Isto, 152.

³¹ Žic, *Kratka povijest*, 59.

Tablica 4. Godine s maksimalnim brojem umrlih tijekom tridesetogodišnjeg razdoblja 1777.-1806.

1791	1805	1804	1802	1790	1781	1800	1797	1793	1806
175	188	190	202	213	246	301	323	351	401

Očekivano su godine s maksimalnim brojem umrlih godine na strani kombiniranih matičnih knjiga 1790.-1806., s već spomenutim godinama koje prednjače u visokim oscilacijama – 1793. i 1806. Unatoč tome, iznenađuje stavka na petom mjestu po broju preminulih koja spada u godine koje broje samo djecu mlađu od osam godina. Usporedimo li podatke, godina 1781. čini čak 61,35% umrlih u odnosu na godinu s najvišom smrtnosti, odnosno 1806. godinu, iako za razliku od nje ne broji radno stanovništvo, kao niti vojne snage koje su se tada našle na ovom prostoru. Nijedna od ovih godina, međutim, ne ukazuje na konkretne dugoročne traume ili krize, već na regularno periodično odskakanje od norme, odnosno na uvjetno rečeno uredne pojave zdravstvenih problema koje primarno utječu na mladu populaciju ili probleme povezane s novorođenčadi.

Grafikon 1. potvrđuje prijašnju izjavu gdje bismo se mogli voditi pretpostavkom da kada bismo dodali prosjek osoba starijih od 16 – 38,53% za razdoblje 1790.-1806. – dobili razmjerno ujednačeni prikaz grafikona uz dodanu vrijednost na godine 1779.-1781. kada je uočljiv lagani do visoki porast brojki.

Mortalitet određene populacije se mjeri na različite, ali međusobno veoma slične načine ovisno o tome koji oblik mortaliteta želimo saznati. Pod oblicima mislim na opću, dobno ili

spolno specifičnu, perinatalnu i sl., stopu mortaliteta. Za svaki od tih izračuna potreban je broj populacije sredinom godine, broj rođenih u toj godini ili ukupna populacija. Međutim, pronalaženje tih podataka zahtjeva i obradu knjiga krštenih/rođenih koja nije dio ovog rada. S druge strane, postoji nekoliko podataka o broju stanovništva Rijeke u određenim godinama, iako s nepotvrđenim izvorima. Ti podaci su redom:

- 1775. – otprilike 5000 stanovnika³²
- 1777. – 4515 stanovnika, s još 617 stanovnika u podopćinama³³
- 1787. – 5956 stanovnika³⁴
- 1794. – 6764 stanovnika³⁵
- 1811. – otprilike 8000 stanovnika³⁶

Iako su precizni rezultati izračuna van domašaja, i dalje je moguće iskoristiti ograničene mogućnosti kako bi se dobila stopa mortaliteta za godine koje su nam pružene. Od navedenih pet godina, 1775. služi samo kao orijentir te neće biti uzeta u obzir jer ionako ispada van okvira odabranog promatranog razdoblja, dok je ionako samo okvirna brojka za razliku od naredne tri godine. Isto vrijedi i za 1811. godinu. U slučaju 1777. godine, broj stanovnika u podopćinama, tj. naselja Škurinje, Plase i Drenova, uzet će se u zajednički izračun zbog toga što se u kasnijim spisima od 1789. spominju ta mjesta kao sastavni dio matica umrlih, otkada se i počinju sistematizirati navoditi mjesta preminulih. Po tome se također možemo voditi izvorima koji su stanovnike već prethodno spojili pod jednu figuru.³⁷

Tablica 5. Stopa mortaliteta u Rijeci 1777., 1787. i 1794. godine.

Godina	Broj stanovnika	Umrlih	Stopa mortaliteta (%)
1777.	5132	64	12,47
1787.	5956	122	20,48
1794.	6764	134	19,81

³² Žic, *Kratka povijest*, 54.

³³ *Povijest Rijeke*, 152.

³⁴ Žic, *Kratka povijest*, 55.

³⁵ *Povijest Rijeke*, 152.

³⁶ Isto, 167.

³⁷ Stipetić i Vekarić, *Povijesna demografija*, 160.

Ako u obzir uzmemo desetogodišnji prosjek umrlih brojke se mijenjaju na sljedeći način:³⁸

Tablica 6. Stopa mortaliteta u Rijeci po prosječnom broju umrlih 1777.-1786. i 1787.-1796.

Godina	Broj stanovnika	Razdoblje	Prosječni broj umrlih	Stopa mortaliteta (%)
1777.	5132	1777.-1786.	98,00	19,10
1787.	5956	1787.-1796.	167,40	28,11
1794.	6764	1787.-1796.	167,40	24,75

Visoka stopa mortaliteta vidljiva iz pruženih podataka je lako objašnjiva uvjetom predtranzicijskog društva i hrvatskim prosjekom za to doba koji je bio oko 30%.³⁹ Za relativno nižu stopu iz prvog desetogodišnjeg razdoblja razloge još jednom nalazimo u pomanjkanju podataka o osobama starijima od 11 godina života. Manja stopa mortaliteta vođenu 1794. godinom u odnosu na onu vođenu 1787. godinom bi se mogla možda objasniti spomenutim priljevom stanovnika apeninskog poluotoka kao novopridošlica spomenutih upravo u kontekstu te godine,⁴⁰ a koji jednostavno nisu bili tu dovoljno dugo da bi stigli „pridonijeti“ većoj stopi smrtnosti iako pridonose većem broju stanovnika.

4.2. Sezonska raspodjela umrlih

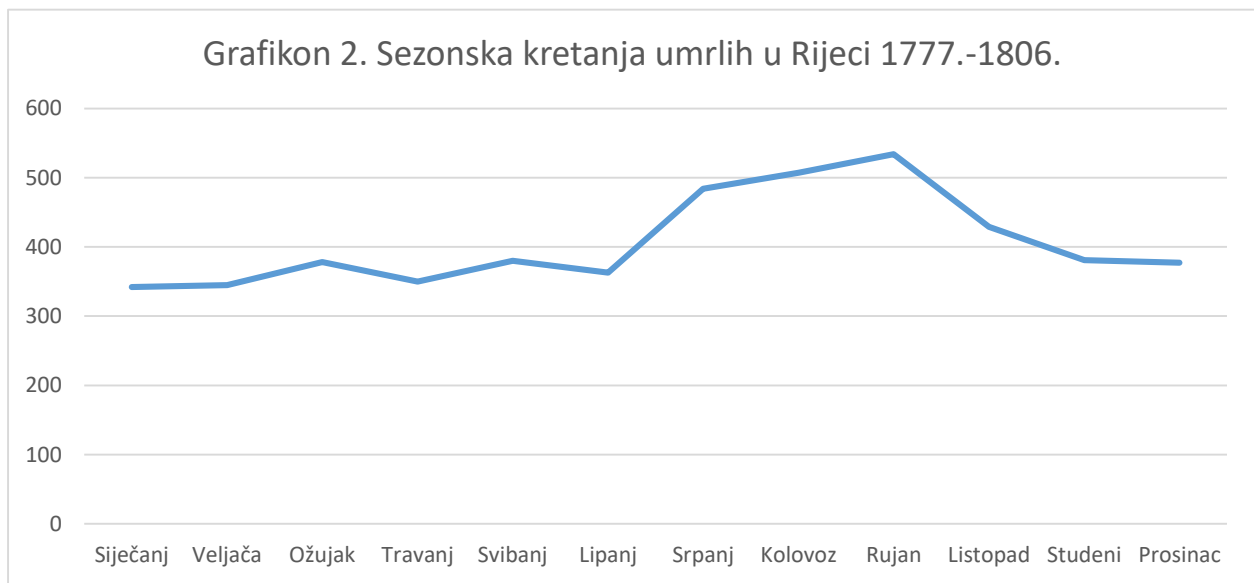
Mjeseci u godini su uvelike uvjetovali smrti i njihove razloge u prošlosti. Prvo bih spomenuo razdoblja specifična za vjenčavanja i pojačane bračne odnose, odnosno rađanja koji bi spadali u određena godišnja doba, a koji bi posljedično prisilno koincidirali i s pojačanom smrtnosti zbog prevladavanja preuranjene smrti novorođenčadi, djece do nekoliko mjeseci starosti i mrtvorodne djece. Zatim treba napomenuti činjenicu da određene bolesti haraju u određeno doba pa će tako ljeta označavati povećane zaraženosti bolestima vezane uz probavu poput kolere povezane s lošim zdravstvenim uvjetima i nepitkim izvorima vode kojima je mjesto gasilo žeđ te bolestima poput malarije koja se često pojavljivala u tom razdoblju diljem zemlje zbog povećane koncentracije ustajale vode. S druge strane su hladniji mjeseci značili nemogućnost održavanja topline i sklonost podilaženju vremenskim uvjetima, pogotovo u

³⁸ Kao i mnogi ostali izračuni, strategije računanja i tablični prikazi su napravljeni po uzoru na Dubravka Božić Bogović, *Rođenje, brak i smrt: Stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću* (Beli Manastir: Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, 2013).

³⁹ Božić Bogović, *Rođenje, brak i smrt*, 86.

⁴⁰ *Povijest Rijeke*, 152.

slučaju osoba bez domova i skloništa, osoba slabije konstitucije poput staraca i ljudi s plućnim bolestima te osoba slabog imovinskog statusa što je neupitno činilo većinu stanovništva svakog naseljenog mjesta.

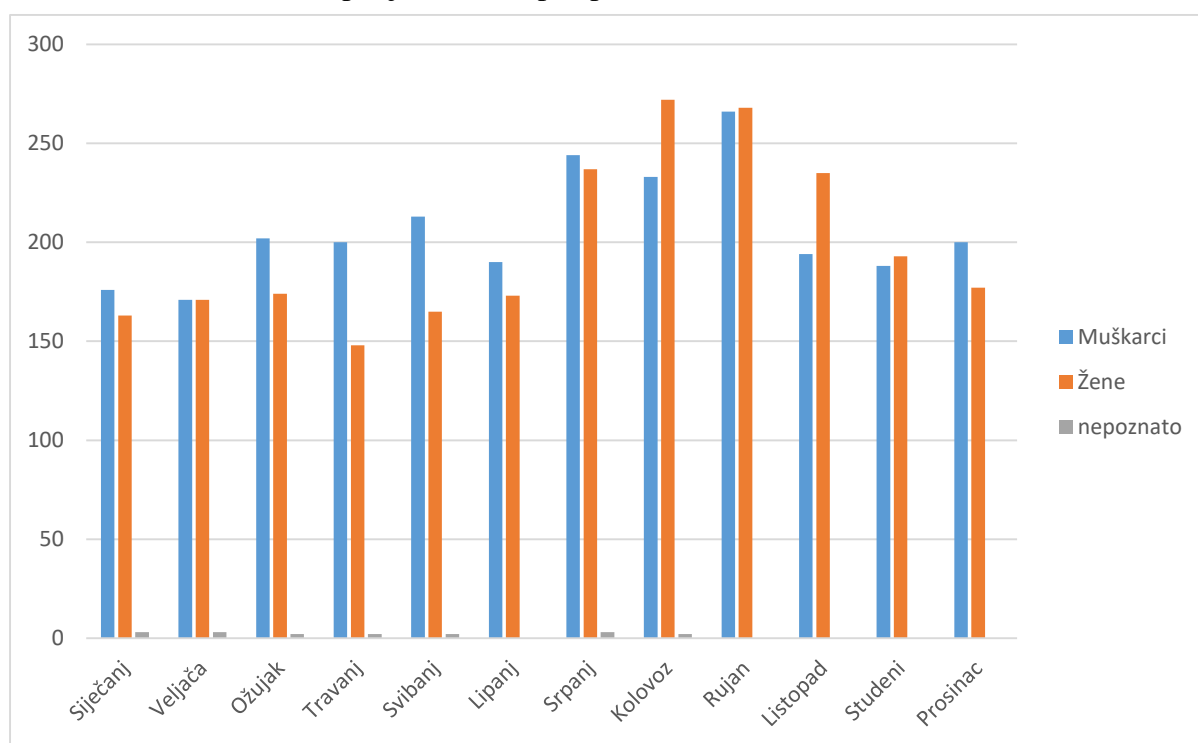
Kao što je vidljivo, Rijeka također prati navedeni trend gdje je očito da najveći udio pokojnika – djece – podiže ljestvicu u ljetnim mjesecima, tj. brojke skaču u lipnju i obično se smiruju u listopadu kada su temperature osjetno smirenije, a populacija se ili stigla riješiti bolesti i izvora istih ili je već pokleknula.

Najviše osoba je umiralo u mjesecu rujnu, njih 10,97%, dok ga dostižu kolovoz s 10,41% i srpanj s 9,94% kao tri najkritičnija mjeseca za život u gradu čiji se život do kasnog 18. stoljeća velikom većinom odvija u prostoru ograđenom gradskim zidinama, a s konstantnim porastom stanovnika što samo po sebi znači lakše širenje bolesti u ionako vlažnom okruženju ljetnog zraka, ali sada s dodatnom efektom natrpanosti životnog okvira kretanja. Svi naredni mjeseci čine usku utrku u postotku umrlih s listopadom na četvrtom mjestu i 8,81% pa do zadnjeg mjesta sezonskog minimuma kojeg zauzima siječanj sa samo 7,02% - samo 0.06% manje od veljače.

Ako gledamo po spolnoj raspodjeli, na prvi pogled se čini da su muškarci bili ti koji su više umirali, što je opet u skladu s uobičajenim demografskim kretanjima. Međutim, to je istina

uglavnom za mjesec s prosječnim postotkom umrlih. Tako su u siječnju muškarci i žene gotovo podjednaki s 51,47% naspram 47,66, u veljači su brojke savršeno izjednačene, dok je travanj značio najveću razliku između spolova u kojoj je više muškaraca umrlo: 57,14% naspram 42,29%. Nasuprot tome, žene su prednjačile u kolovozu, rujnu, listopadu i studenom, a najveća razlika između spolova gdje su žene više umirale je bilo tijekom listopada s 54,78% žena naspram 45,22% muškaraca. Brojčano gledajući, najviše muškaraca je umiralo u rujnu s ukupno 266 slučajeva, dok je za žene najkobniji bio kolovoz s 272 slučaja tijekom tridesetogodišnjeg razdoblja. Što se sezonskog minimuma tiče, oba spola prate cjelokupni minimum gdje se muškarci postavljaju u veljaču, a žene u siječanj.

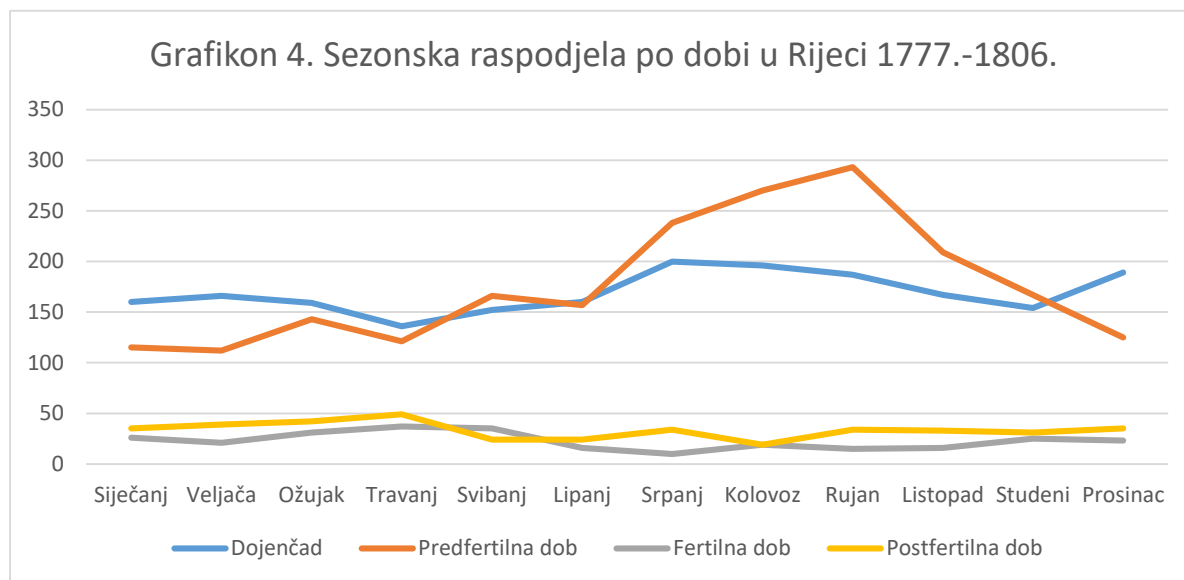
Grafikon 3. Sezonska raspodjela umrlih po spolu 1777.-1806.

Nedostaci u postocima, a koji su vidljivi na grafikonu pod nazivom *nepoznato* odnose se na unesene stavke o mrtvorođenoj ili djeci rođenoj neposredno nakon poroda za koje župnici nisu bilježili sve uobičajene podatke, moguće u nekim slučajevima i zbog nepoznatih roditelja. Naime, nerijetko se znalo dogoditi da bi roditelji koji nisu bili spremni na uzdržavanje djeteta, nisu bili u stanju to činiti ili eventualno zbog društvenih razloga, ostavljali djecu pred vratima crkve gdje bi neka od njih i dočekala svoj kraj.⁴¹ No njihov broj za spolnu raspodjelu ne čini

⁴¹ Bertoša, *Izazovi*, 317.

mnogo, već se radi o neznatnih 0,88% u siječnju kada imaju priliku najviše poremetiti postotke spolova.

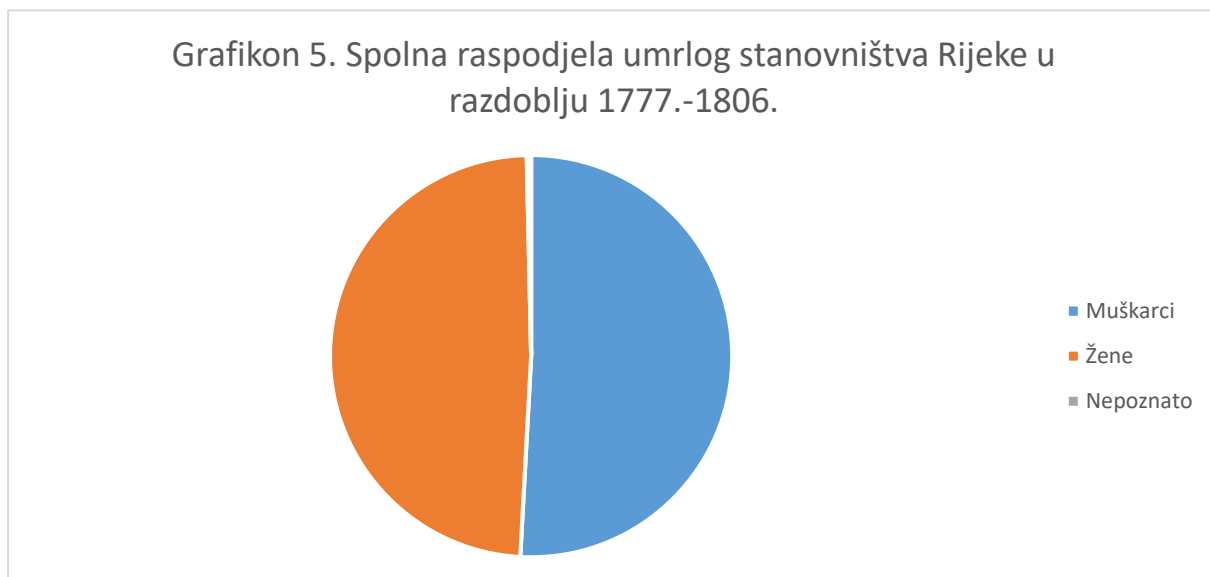

Osobe postfertilne dobi, odnosno nakon 50. godine života najviše su umirale u travnju, njih 12,28%, zatim u ožujku 10,53%, a onda i ostali zimski mjeseci dok su najmanje umirali u ljetnim mjesecima, s minimum u kolovozu kada broje samo 4,76% što odgovara već izrečenoj izjavi da što više godine idu na gore, to pripadnici te dobi više umiru u toplim godišnjim sezonama. Riječani fertilne dobi, odnosno od 15 do 50 godina, dijele isti maksimum, s 13,50% smrti koje su se događale u travnju, ali zatim brojke skreću na suprotnu stranu te slijedi mjesec svibanj s 12,77%, dok je sezonski minimum za ljude fertilne dobi u srpnju kada iznosi samo 3,65%.

Populacija mlađa od 15 godina također odgovara tadašnjim trendovima umiranja s maksimumom u rujnu (13,85%), a minimumom u veljači (5,29%), a slično vrijedi i za dojenčad koja je najviše pogibije doživjela u srpnju (9,87%), a najmanje u svibnju (7,50%). No za dojenčad je odmah vidljivo koliko je mali raspon u postocima između maksimuma i minimuma što logično dovodi do toga da su i ostali mjeseci poprilično bliski u brojkama te nema većih odstupanja. Za pripadnike predfertilne dobi se zato jasno očituje opasnost u ljetnim mjesecima dok su zimske mjesece provodili s razmjerno manjim posljedicama. Ti postoci za mjesece od srpnja do listopada iznose čak 47,73% ukupnih smrti, dok mjeseci od prosinca do travnja broje samo 23,39%.

4.3. Spolna i dobna struktura umrlih

U matičnim knjigama se spol pokojnika uredno navodio, osim u već spomenutim slučajevima kada župnik vjerojatno nije smatrao važnim navesti spol iz razloga što je dijete tek bilo rođeno, što je nezakonito i bez skrbnika ili nekih drugih razloga.

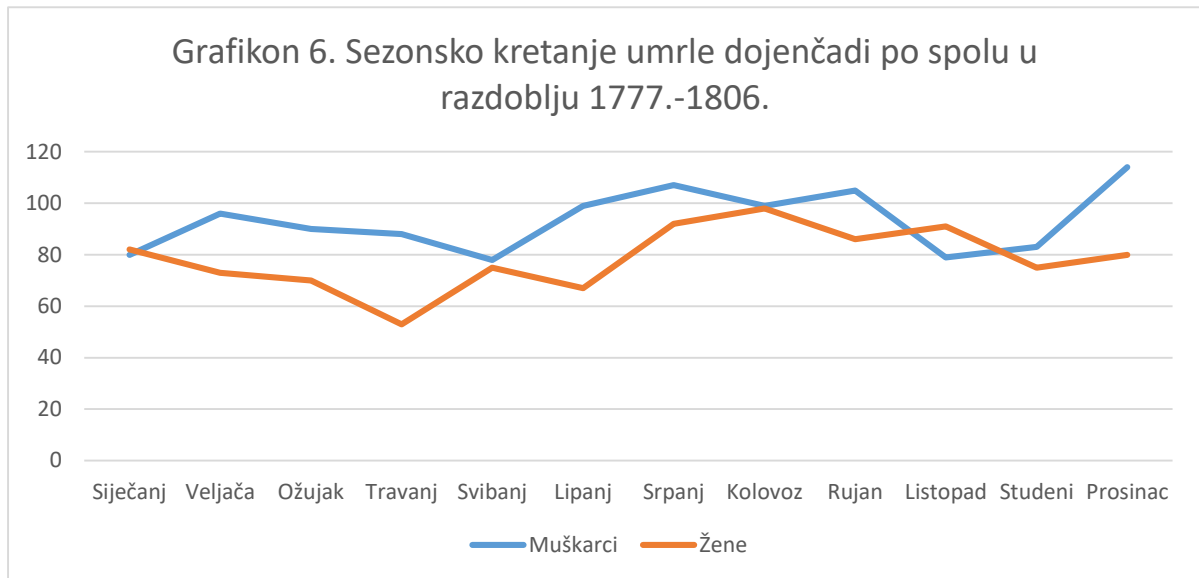

Tijekom cijelog promatranog tridesetogodišnjeg razdoblja umrlo je sveukupno 2477 muškaraca (50,86%) i 2376 stanovnika ženske populacije (48,79%), dok njih 17 (0,35%) ostaje nepoznatog spola.

Lako se primijeti da je razlika između spolova po pitanju smrti neznatna, svega 2,07%. Inače je bilo uobičajeno da se rađa više muškaraca jer su oni sačinjavali i najviše umrlih, pogotovo u rano doba života.⁴² Takav trend je očit i u slučaju Rijeke gdje dojenčad ženskog spola prednjači u broju smrti jedino u listopadu i uz minimalnu razliku u siječnju (samo 1,22% više od muškog spola), dok su sinovi do svoje prve godine života imali veći postotak smrti u svakom mjesecu s najvećom razlikom u travnju kada ih je umiralo čak 24,66% posto više.

⁴² Božić Bogović, *Rođenje, brak i smrt*, 89.

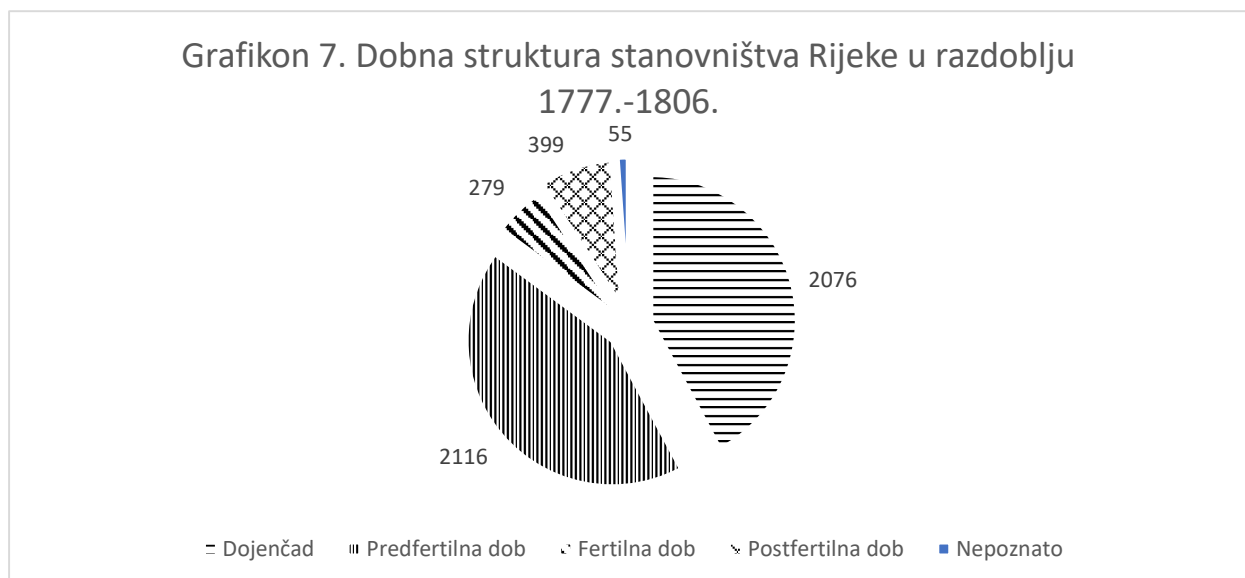
Međutim, u predferilnoj dobi se trend već mijenja i broj žena čini većinu umrlih ove dobi (51,98%), a isto vrijedi i za ferilnu dob gdje su žene u većini od 51,25%. No treba još jednom stati na kočnice jer na statistiku za predferilnu dob utječe populacija od pete godine života nadalje, dok za djecu od rođenja do četiri godine života vrijedi veći postotak smrti dječaka (51,16%).

Prije nego nastavimo razglabati o dobi treba još jednom razjasniti podatke iz matičnih knjiga. U matičnoj knjizi 1777.-1815. sve inpute čine djeca mlađa od 12 godina života, pri čemu su samo jedan slučaj 11-godišnjakinje, jedan slučaj 10-godišnjaka te dva slučaja 9-godišnjaka, pri čemu čak 92,02% sastava čine djeca ispod pet godina. Ovi podaci poprilično kontroliraju ukupnim brojem stanovništva po dobi kada se uzmu oba izvora istovremeno te to treba imati na umu.

Općenito se u matičnim knjigama uredno navodi dob i to s obzirom na godine, mjesece, dane i sate djeteta te nešto rijeđe opisno ili u tjednima života. Na sreću povjesničara, ne čini se da je postojao preveliki trend zaokruživanja godina na petice ili desetice u slučaju starijeg stanovništva gdje je takav postupak moguć, a što je znao biti slučaj u drugim župama,⁴³ no i dalje je vidljiv veći broj „okruglih“ godina u odnosu na ostale nakon prva četiri desetljeća života. Također se mora obratiti posebna pažnja na opisnu dob koja se, ovisno o župniku, znala poprilično koristiti. U tim slučajevima je dob navođena kao „*anni cinque e mezzo*“ ili „*incirca anni sette*.“ Prvi primjer, gdje je godina bila sigurna, a mjeseci problem (ili u određenim

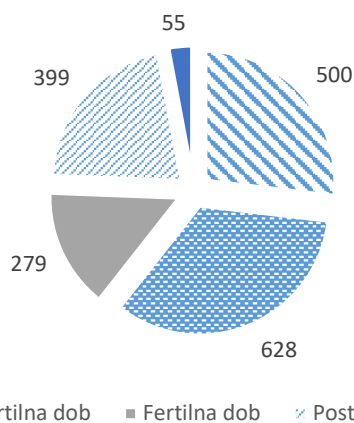
⁴³ Božić Bogović, *Rođenje, brak i smrt*, 89.

slučajevima gdje je mjesec bio siguran, ali su dani bili zaokruživani itd.) označavaju manji problem za analizu jer ipak postoji jedan element dobi u koji je župnik, odnosno roditelj, bio siguran. Iako bi se moglo kategorizirati kao cjepidlačenje kada bih to nazvao većim problem, ali zasigurno umanjuje detaljnu specifikaciju, su slučajevi gdje je opis glasio npr. „*mezzo ora*“ gdje nema niti jednog sigurnog elementa, no takvi slučajevi su zanemarivi za daljnji analitički proces. Veći problem, doduše, su opisi gdje se dob sasvim daje „otprilike“ te ih svakako treba imati na umu jer u prvom redu označavaju nesigurnost zapisanih podataka. Kako to ide, ako se nađe jedan slučaj nesigurnosti u zapisu, tko može reći da su ostali bili sigurni? Međutim, takav je posao s izvorima poput matičnih knjiga i nikad ih ne treba sagledavati kao apsolutne rezultate, već podatke koji okvirno daju predodžbu o stanju stanovništva.

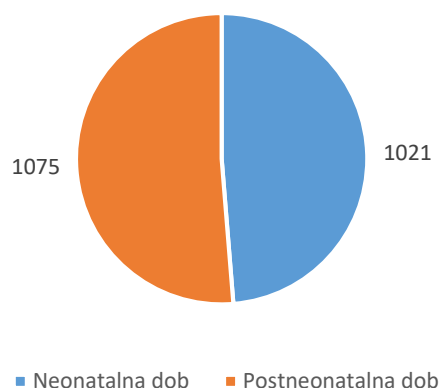

Kada se uzmu sveukupni podaci u obzir najveći dio čine mladi do petnaeste godine života (43,45%), dok usko za njima prati dojenčad s 42,63%. Najmanje je umrlih u fertilnoj dobi u postotku od samo 5,73% dok je osoba starijih od 50 godina života bilo 8,19%. Kako je rečeno, postoci su dodatno zakrivljeni u „korist“ mlađe populacije, no čak i da to nije slučaj, predfertilna populacija i dojenčad bi zasigurno prednjačili u brojkama kao najosjetljivije dobne skupine. To je vidljivo na grafikonu 8. gdje stoji da predfertilna dob i dalje čini većinu za razdoblje 1789.-1806. od 33,75%, dojenčad 26,87%, populacija fertilne dobi 14,99%, a stanovništvo postfertilne dobi 21,44%.

Grafikon 8. Dobna raspodjela umrlih po Matičnim knjigama umrlih 1789.-1806.

Grafikon 9. Udio neonatalne i postneonatalne dobne skupine kod dojenčadi u razdoblju 1777.-1806.

Dio dojenčadi kojeg čine osobe neonatalne dobi, odnosno osoba do 28 dana starosti čini 19,18% ukupne populacije mrtvih, dok postneonatalne dobi, tj. od 28 dana starosti do godine dana života čini 22,07%. Nažalost se ovi podaci trenutno ne mogu iskoristiti kako bi se izračunao mortalitet ovih dobnih skupina jer ne baratam podacima o broju rođenih no svejedno nam može pružiti sliku u tadašnje prilike jer nam smrt dojenčadi dočarava životni standard, a uz njega i čimbenike koji utječu na smrt ovako mlade djece poput higijenskih i zdravstvenih uvjeta, a u slučaju neonatalnih žrtava podaci nam mogu ukazivati i na biološke čimbenike koji su na to utjecali, a za koje se smatra da imaju veći učinak na djecu do 28 dana života nego na starije, u prvom planu zdravstveno stanje majke. Koliko je majki umiralo pri porodu se ne može

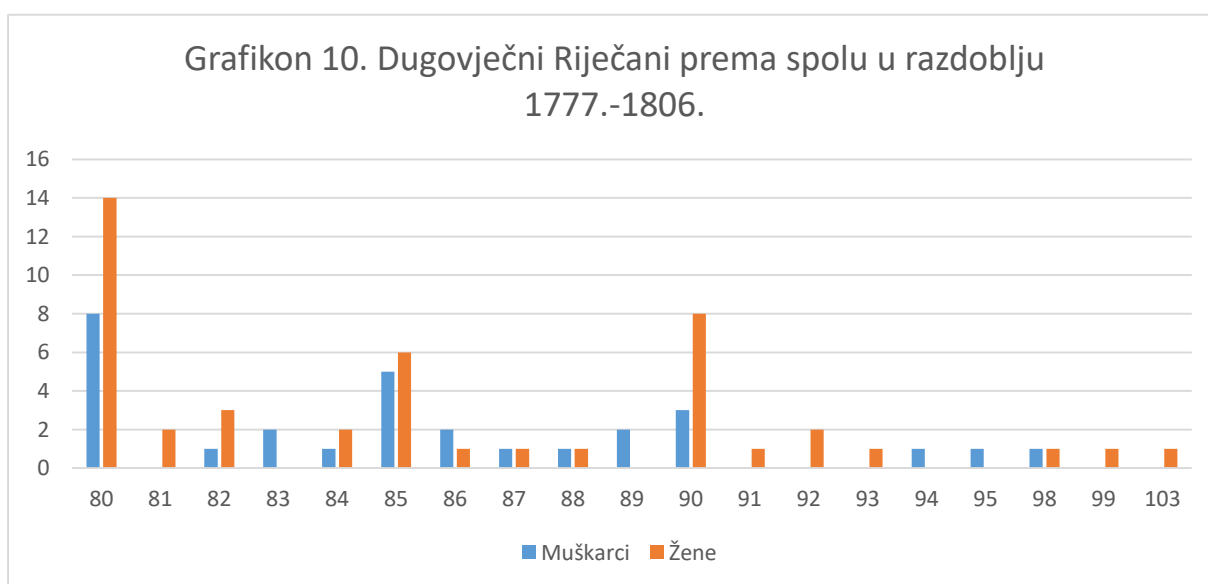
točno utvrditi, primarno zbog naravi vođenja većinskog djela matičnih knjiga gdje se odrasli ni ne vode, a s druge strane se ne spominju razlozi smrti, ali se je primjetilo da bi istog dana ili u nekoliko dana razlike umrli tek rođeno dijete i ženska osoba istog prezimena i oca/muža, no broj takvih slučajeva je neznatan i ne bi koristio dubljoj analizi.

Od 4870 slučajeva smrti zabilježeno je 74 gdje su osobe doživjele starost veću od 80 godina, od čega su razdijeljeni na sljedeći način:

80-89	90-99	100+
53	20	1

Većina je, naravno u donjoj polovici prosjeka, dok je „samo“ jedna osoba navodno doživjela 103 godine. Pritom treba pripaziti na prethodno spomenuto zaokruživanje na petice i desetice za koje se čini da je ovdje prisutno jer od ukupnih 74 stavaka, njih 33 čine godine 80 i 90, uz što je zabilježeno jedanaest slučajeva osoba s navršenih 85 godina života. Također je lako moguće da se jednostavno nije znalo koliko netko točno ima godina, što za osobe tolike starosti ne bi nimalo čudilo pa se zaokruživalo na dogovorenu godinu.

Nadalje, samo 12,16% dugovječnih stanovnika čine osobe s naznačenim statusom gospodina ili gospođe koja bi eventualno mogla označavati veći standard života. Po spolu su žene svakako bile dugovječnije, s čak 45 slučajeva ili 60,81% starijih od 80, a 71,43% žena je umrlo u dobi od 80 i više godina. Jedina osoba starija od 100 je također bila izvjesna gospođa Ursula s Brajde.

5. Zaključak

Ciljevi ovog rada bili su analiziranje podataka matičnih knjiga s rezultatom u obliku godišnjih i sezonskih raspodjela te dobne i spolne strukture stanovništva Rijeke u odabranom razdoblju za što smatram da je uspješno obavljeno s obzirom na dostupne podatke.

S obzirom da ovakvo istraživanje još nije obavljeno za riječki prostor, rezultati izloženi u radu bi svakako mogli pridonijeti budućim istraživanjima riječkog stanovništva, kao i općenito riječke povijesti u drugoj polovici 18. stoljeća i na prijelazu u 19. stoljeće s obzirom da informacije o stanovništvu čine dobar temelj za dobivanje slike o društvenom životu, životnom standardu populacije te utjecaja vanjskih i bioloških čimbenika na običnog čovjeka, naravno ne isključujući i podatke kao pomoćni alat za razumijevanje posljedica raznih povijesnih događaja klasičnih za historiografska razmatranja poput ratova, gospodarskih oscilacija i pojava epidemija.

Rad je osmišljen i napravljen s nadom u buduća istraživanja koja će se baviti riječkim predjelom, a pogotovo imajući na umu nedostatak povijesnodemografskih napora za grad bogat poviješću kao što je Rijeka. Nadalje, kao što je često slučaj u životu, vjerujem da šanse za takve pothvate rastu kada netko napravi prvi korak, što gajim nadu da bi ovaj rad mogao biti.

6. Izvori i literatura

6.1. Izvori

1. Matična knjiga umrlih, Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-275, Rijeka, 476. U 1766. - 1815.
2. Matična knjiga umrlih, Državni arhiv u Rijeci, HR-DARI-275, Rijeka, 477. U 1789. - 1807.

6.2. Literatura

1. Bertoša, Miroslav. „Demografija predindustrijske Europe. Od statističke analize do 'zlokobnih tajni,““ *Izazovi povijesnog zanata: Lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: 2002., 313-350.
2. Božić Bogović, Dubravka. Rođenje, brak i smrt: Stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću. Beli Manastir: Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, 2013.
3. Božić Bogović, Dubravka, Eldina Lovaš. *Stanovništvo reformirane vjeroispovjesti u južnoj Baranji 1750.-1850*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019.
4. Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.
5. Klen, Danilo, gl. ur. *Povijest Rijeke*. Rijeka: Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, 1988.
6. Munić, Darinko. „Riječki vinogradi 1775. godine.“ *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 29, 1987, 235-272.
7. Senčić, Albino. „Riječke matične knjige.“ *Sveti Vid*, Rijeka, 5, 2000, 67-83.
8. Stipetić, Vladimir, Nenad Vekarić. *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb - Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004.
9. Strohal, Rudolf. „Iz stare Rijeke.“ *Zbornik za narodni život i običaje*. JAZU, 20/2, 1915, 294-301.
10. Žic, Igor. *Kratka povijest Grada Rijeke*. Rijeka: Adamić, 2006.

7. Sažetak

U radu se na temelju analiziranih podataka iz matičnih knjiga umrlih istražuju demografski trendovi Rijeke u razdoblju od 1777. do 1806. godine s ciljem izlaganja rezultata godišnjih i sezonskih raspodjela te spolne i dobne strukture tadašnjeg stanovništva grada koji se zatim interpretiraju u skladu s onodobnim demografskim trendovima i mogućim objašnjenjima proizašlih iz povijesnog konteksta.

Ključne riječi: Rijeka, 18. stoljeće, povijesna demografija, matične knjige umrlih

8. Summary

Paper deals with demographic trends in Rijeka between 1777 and 1806 based on analysed data gathered from death records. It aims at presenting annual and seasonal death statistics, as well as the societal structure regarding gender and age of the population. The results are then interpreted in accordance with historical demographic trends and by using the historical context to produce possible explanations.

Key words: Rijeka, 18th century, historical demography, death records